

УДК 349.415.9 (477)

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2021.1-4.11>

Попова А. О.,

кандидат юридичних наук

Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи

ORCID: 0000-0001-5558-0142

ІМПЕРАТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ВІД ЗАБРУДНЕННЯ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ РИНКОВОЇ МОДЕЛІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

IMPERATIVES FOR ENVIRONMENTAL SAFETY IN THE FIELD OF LEGAL PROTECTION OF LAND FROM POLLUTION IN THE CONDITIONS OF INTRODUCTION OF MARKET MODELS OF THE EXPERIENCE

Цінність землі як національного багатства полягає в її багатофункціональному призначенні. Земля залишається основним ресурсом життя та основним засобом виробництва, що зумовлює пошуки ефективної політики держави у сфері використання і охорони земель, визначає виняткову важливість цих проблем для сталого розвитку в країні. Однак у ХХ столітті використання земель стало супроводжуватися масштабними забрудненнями, у тому числі і забрудненням небезпечними речовинами, що зумовило погіршення природного стану земель. Забруднення земель розглядається як привнесення у навколишнє середовище хімічних і біологічних речовин, які чинять шкідливий вплив на природні екосистеми й людину і яких природа не здатна позбутися самоочищенням. У результаті спостерігається негативний вплив та заподіяння шкоди рослинному світу, лісам, водам, тваринному світу, атмосферному повітрю, природно-заповідним об'єктам та ін., а також негативні наслідки для життя і здоров'я людей. Однією з найбільш актуальних проблем сьогодення в науці земельного права є проблема правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні. Негативні зміни якості земельних ресурсів мають місце внаслідок різноманітних порушень земельного законодавства. Досягти покращення стану використання і охорони земельних ресурсів можливо тільки за умови реалізації відповідних заходів екологічної безпеки, побудованих на певних екологічних імперативах, зокрема, під час ефективного використання і дослідження системи та форм реагування. У роботі проаналізовано екологічні, політичні, економічні передумови попередження і усунення забруднення земель небезпечними відходами.

Авторка стверджує, що економіка сталого використання земельних ресурсів формується на основі екологічного імперативу як неухильних правил взаємозв'язку держави і природи. На її думку, екологічний імператив є політикою переваги або в будь-якому випадку рівністю екологічних цілей соціально-економічного розвитку людського суспільства, а тому у статті наводиться перелік імперативів екологічної безпеки, які визначені чинним законодавством України.

Ключові слова: екологічна безпека, забруднюючі речовини, небезпечні речовини, охорона земель, правова охорона земель від забруднення, забруднення земель, земельне право, екологічне право.

The value of land as a national treasure lies in its multifunctional purpose. Land remains the main resource of life and the main means of production, which determines the search for effective state policy in the field of land use and protection, determines the exceptional importance of these issues for successful sustainable development in the country. However, in the twentieth century, land use began to be accompanied by large-scale pollution, including pollution by hazardous substances, which led to the deterioration of the natural state of land. Land pollution is seen as the introduction into the environment of chemicals and biological substances that have a detrimental effect on natural ecosystems and human and which nature is unable to get rid of self-cleaning. As a result, there is a negative impact and damage to flora, forests, water, wildlife, air, nature reserves, etc., as well as negative consequences for human life and health. One of the most pressing problems in the science of land law today is the problem of legal protection of land from pollution by hazardous substances in Ukraine. Negative changes in the quality of land resources occur due to various violations of land legislation. Achieving improvement of land use and protection is possible only if the implementation of appropriate environmental safety measures based on certain environmental imperatives. In particular, during the effective use and study of response systems and forms hazardous waste.

The author claims that the economy of sustainable land use is formed on the basis of the ecological imperative as a strict rule of the relationship between the state and nature. According to her, the environmental imperative is a policy of superiority or, in any case, equality of environmental goals of socio-economic development of human society, and therefore the article lists the imperatives of environmental safety, which are defined by current legislation of Ukraine.

Key words: ecological safety, pollutants, dangerous substances, land protection, legal protection of lands from pollution, land pollution, land law, environmental law.

Актуальність теми. Суспільство не зможе повноцінно існувати і функціонувати, якщо не будуть задовольнятися його продовольчі та екологічні потреби, а гострота таких потреб у сучасному суспільстві зумовила порушення питання про необхідність забезпечення як продовольчої, так і екологічної безпеки всіма доступними та ефективними способами, одним із яких є право. Тому дослідження правової охорони земель вимагає вивчення та розроблення відповідних критеріїв стану об'єкта охорони, за допомогою чого можна встановити ефективність такої охорони. Одним із таких критеріїв, на нашу думку, може стати безпека у сфері охорони і використання земельних ресурсів. Тобто безпека у певному розумінні є результатом застосування правових заходів охорони земель, що підтверджує ефективність такого застосування. Одним із завдань цієї публікації є дослідження імперативів забезпечення екологічної безпеки в умовах запровадження ринкової моделі використання земельних ресурсів, за допомогою яких можна визначити як різновиди такої безпеки відповідно до ресурсів, так і ефективність застосування правових заходів охорони земель.

Забруднення – це внесення в навколишнє середовище або виникнення в ньому нових хімічних і біологічних речовин, які чинять шкідливий вплив на природні екосистеми й людину і яких природа не здатна позбутися самоочищенням. Вирішення проблеми охорони земель від забруднення небезпечними речовинами передбачає вжиття заходів екологічної безпеки, які розглядаються як імперативи господарської діяльності та соціальної поведінки суб'єктів права.

Мета публікації полягає в теоретичному і практичному дослідженні проблем екологічної безпеки та шляхів забезпечення врахування імперативів екологічної безпеки у системі державного управління, господарської діяльності та побуті.

Аналіз дослідження такої проблематики. Окремі питання екологічної безпеки були предметом наукових досліджень таких відомих учених, як Ю.С. Шемшученко, А.П. Гетьман, В.І. Андрейцев, В.В. Костицький, П.Ф. Кулинич, В.Л. Мунтян, Ю.Г. Жариков, Г.І. Балюк, Ю.В. Вовк, Н.С. Гавриш та інші. Дослідження питань правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні потребує насамперед визначення підстав та передумов правової охорони, а також імперативів екологічної безпеки як основних засад використання і охорони земель, які мають базуватися на визначенні передумов різного спрямування, зумовлених численними потребами суспільного життя, екологічними, економічними, соціальними та іншими факторами.

У системі економічної безпеки суверенної України охорона, зберігання та використання природних ресурсів на основі нормативно-правових

актів є важливим елементом національної безпеки, а безпека у сфері земельних ресурсів є складовою частиною екологічної безпеки щодо окремого природного ресурсу. В цьому аспекті ефективне використання і охорона земельних ресурсів є завданням державного значення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Важливість проблеми інтродукції екологічного імперативу у структурі управління соціально-економічним розвитком є очевидною. Визначальним фактором, який відображає позитивність розвитку цього процесу, є рівень співвідношення траєкторій управління економічним та екологічним компонентом в єдиній цілісній системі «людина–природа». Методологічну основу еколого-орієнтованого управління становить сукупність законів, принципів та критеріїв з боку забезпечення раціональних форм екологічного управління. Мається на увазі правило «екологічно-економічно», принцип екологічного співвідношення та критерій екологічної адаптованості економіки.

Тому економіка сталого природокористування формується на основі екологічного імперативу як неухильні правила взаємозв'язку держави і природи [15; 16]. Так, екологічний імператив є політикою переваги або в будь-якому разі рівністю екологічних цілей соціально-економічного розвитку людського суспільства. Зміст і наповнення екологічного імперативу залежно від часу та досягнення визначених цілей змінюється, причому в сторону трансформації економіко-екологічних відносин в еколого-економічні, а потім – соціально-екологічні відносини природокористування, якщо на початковому етапі переходу до сталого розвитку природокористування перевага справедливо віддається вирішенню економічних проблем, без яких неможливо насамперед вирішити ні екологічні, ні соціальні проблеми, то надалі акценти змінюються і поступово починають домінувати соціальні та екологічні цілі, виражаючи іманентні екологічному імперативу риси.

На всіх етапах переходу до сталого розвитку критерієм гармонізації системи «природа–суспільство» стає розвиток особистості людини, її розуму і культури. Для досягнення матеріального благополуччя, що дозволяє задовольняти необхідні потреби на гідному рівні людини, надалі випереджаючим процесом у системі суспільного відтворення є нематеріальне виробництво та накопичення. Тому процес суспільного відтворення є орієнтованим безпосередньо на розвиток особистості, її духовно-моральних основ буття, найбільшою мірою виражають суть і зміст екологічного імперативу як вибраної лінії практичного переходу суспільства до сталого розвитку.

З цього ми бачимо, що основне і головне його призначення – змінити ціннісні орієнтації людини, сформувавши її потреби в рамках «коридору» сталого розвитку. Екологічний імператив закладає певні правила поведінки людини, норму і ціль розвитку [15;

16]. Іншими словами, проблема сталого розвитку – це проблема самої людини, її мотивації, становлення вільної та всебічно розвиненої особистості, відповідальної перед суспільством і природою.

Сучасна активна особистість – складне співвідношення економічного та екологічного у людині. Так, говорячи про людину екологічну, ми вступаємо у сферу духовної культури, оскільки для реалізації у житті екологічного імперативу необхідно затвердження морального імперативу. Саме тому моральний імператив зачіпає глибинну сутність людського розуму і переводить систему економічних, соціальних та інших цінностей в етнічну площину. Синтез екологізму і гуманізму приводить до поняття «екогуманізм». Ідея екогуманізму виступає теоретико-методологічною базою формування економіки сталого розвитку [1, с. 82]. У цьому контексті системоутворюючою основою економіки сталого розвитку є національний капітал як сукупність матеріально-фізичних, інтелектуально-духовних і природних цінностей, що визначають прирощення багатства народу, рівень його благополуччя. Так, структурними елементами капіталу, реалізуючи цілі сталого розвитку, виступає фізичний, тобто традиційний економічний, природний і людський капітал. Конструктивну роль у цьому взаємозв'язку виконує людський капітал. Його ріст формує всі необхідні передумови для формування економіки сталого розвитку на основі ідеології екогуманізму та врахування у суспільному житті екологічних імперативів.

Таким чином, економіку сталого розвитку пронизує нова система ціннісних відносин у сфері природокористування, що формується на основі класифікації природних ресурсів на екологічні та неекологічні, і затверджує як провідну економічну категорію екологічну ренту, реальним вираженням якої виступає альтернативна вартість збереження і відтворення екологічних ресурсів.

Тому введення в науковий обіг терміна «екологічний імператив» сталося порівняно недавно, наприкінці 80-х років ХХ століття, та зобов'язане інтенсивній трансформації і суттєвому наповненню поняття екології, коли під цим словом почали розуміти численні дані, характеризуючи стан навколишнього природного середовища і його вплив на здоров'я людини. Так, категорія «екологічний імператив» була введена в науку професором М.М. Мойсєєвим за аналогією до кантівського категоричного імперативу. Надалі він його неодноразово доповнював та корегував [2, с. 5].

Однак, незважаючи на широке використання цього терміна в різноманітній екологічно орієнтованій науковій літературі, нині його зміст залишається слабо розробленим. Вживання досліджуваного поняття дуже часто проходить у контексті загальних викликів алармістів («не нашкодь природі») та не несе у собі додаткових дефініцій, присутніх

у морально-етичному імперативі. Досі практично немає робіт, що розкривають поняття такого феномена, що не дозволяє наповнити його морально-етичним змістом [2, с. 6].

Між тим наявна у світовому співтоваристві тенденція стійкого розвитку людства потребує все більшої концептуалізації екологічного імперативу, інакше кажучи, філософського обґрунтування світоглядно-етичної концепції, що лежить в основі розкриття його змісту, як нормативно-ціннісного регулятора поведінки особи на шляху до виходу з екологічної кризи. На нашу думку, кризовий стан земельних ресурсів свідчить про необхідність вжиття кардинально нових, інноваційних підходів до вдосконалення їх правової охорони. Під час пошуку парадигми інноваційних змін у правовому регулюванні земельних відносин важливо керуватися сформованим професором В.Л. Мунтяном методологічним положенням про те, що екологія є теоретичним підґрунтям поведінки людини індустріального суспільства у природі, а право – основним її регулятором. Для цього основні закономірності функціонування природи повинні бути відображені як екологічні імперативи – безспірні вимоги щодо охорони і належного використання земель як природного ресурсу [3, с. 13].

Зміст екологічних вимог був лаконічно виражений професором О.С. Колбасовим і закріплював основну ідею про те, що люди не можуть змінити об'єктивні закони природи, але вони можуть і повинні пізнавати їх та правильно застосовувати в інтересах розвитку суспільства. Для цього необхідно зрозуміти зміст екологічних вимог, тобто вимог, що випливають з об'єктивних законів природи та диктують певні варіанти поведінки людей щодо навколишнього природного середовища в тих чи інших певних випадках чи історичних умовах, а потім реалізовувати ці вимоги в управлінні поведінкою окремих людей, людських колективів, народів, усього людства. Поведінка людей, узгоджена з екологічними вимогами, розглядається як екологічно правильна, а право – найбільш ефективний регулятор суспільних відносин – може забезпечити та забезпечує таку бажану поведінку людей, тісно взаємодіючи з іншими засобами управління суспільством. Таким чином, проголошуючи обов'язкові юридичні принципи та приписи, покладаючи певні обов'язки та надаючи суб'єктам відповідні права та повноваження, встановлюючи заборони та дозволи, воно здатне створити та створює такий режим усіх видів людської діяльності у сучасних умовах, за якого буде гарантоване екологічне благополуччя суспільства [4, с. 25].

Нині для реалізації екологічних прав не досить позиції невтручання, утримання від дій, які можуть порушити екологічні права. На державу покладений обов'язок активної діяльності, створення умов

для здійснення цих прав, обмеження окремих сфер з метою захисту екологічних прав [5, с. 38]. Так, стаття 16 Конституції України від 28 червня 1996 року № 254/96-ВР визначила обов'язком держави забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу. А обов'язком кожного, як зазначається у статтях 66 і 68 Конституції України, є неухильне додержання Конституції України та законів України, непосягання на права і свободи, честь і гідність інших людей, незаподіювання шкоди природі, культурній спадщині і відшкодування завданих збитків [6].

Безсумнівно, права і обов'язки тісно пов'язані. Тому здебільшого навіть важко відокремити від обов'язків, наприклад право раціонального природокористування, яке передбачає можливість вільно використовувати природні ресурси, запобігати їх забрудненню і сприяти їх відновленню (як необхідність подібних дій). Одним з основних обов'язків суб'єктів земельних прав є врахування цільового призначення земельної ділянки у разі її використання. При цьому слід визначити, що цей суб'єкт не вправі самостійно змінювати вид цільового призначення такої земельної ділянки. Розглядаючи питання про обов'язки суб'єктів у сфері охорони земель від забруднення небезпечними речовинами, слід згадати також про екологічні вимоги, дотримання яких є обов'язковим як для громадян, так і для юридичних осіб, що були передбачені у ст. 40 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XII. Ці вимоги враховуються у законодавчій діяльності та сприяють удосконаленню правозастосовної діяльності, надаючи йому природоохоронного характеру [7].

У випадках та в порядку, передбачених законом, землекористувачі та власники земельних ділянок мають право на відшкодування збитків. Відповідно до ч. 2 ст. 95 ЗК України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III «порушені права землекористувачів підлягають відновленню в порядку, встановленому законом». Так, враховуючи шкідливі наслідки розвідувальних робіт, у ст. 97 ЗК України на підприємства, установи та організації в такій сфері покладений обов'язок відшкодувати власникам землі та землекористувачам усі збитки, в тому числі недержані доходи, а також за свій рахунок приводити займані земельні ділянки у попередній стан [8].

Також необхідно зазначити, що законодавство передбачає компенсацію втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, завдані обмеженням у землекористуванні та погіршенням якості земель. Втрати сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, відповідно до ч. 4 ст. 207 ЗК України, компенсуються незалежно від

відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам. Кошти, які надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва, використовуються виключно на освоєння земель для сільськогосподарських потреб, поліпшення відповідних угідь, охорону земель відповідно до розроблених програм та проєктів землеустрою. Використання цих коштів на інші цілі не допускається [8].

Зауважимо, що спеціальні права та обов'язки суб'єктів містяться у спеціальному законодавстві та, як зазначав І.І. Каракаш, визначаються не лише видом використання земельних ділянок, а і здійсненням цих прав та обов'язків спеціальним суб'єктом. Як приклад можна навести право орендодавця вимагати від орендаря дотримання вимог екологічної безпеки в процесі здійснення землекористування та збереження родючості ґрунтів. При цьому не можна не згадати, що у зв'язку з особливостями використання та охорони земель у гірничодобувній промисловості у вітчизняній науці земельного права виносилась пропозиція їх виокремлення в окрему категорію земель, що певним чином є логічним [9, с. 80].

Так, в Україні за 2020 рік утворилось майже понад 54 млн м³ побутових відходів, або понад 10 млн тонн, які заховуються на 6 тис. сміттєзвалищ і полігонів загальною площею майже 9 тис. гектарів [10]. Тому стаття 17 Закону України «Про відходи» від 5 березня 1998 року № 187/98-ВР закріплює обов'язки суб'єктів господарської діяльності у сфері поводження з відходами, що виступають відповідними імперативами у цій сфері. Суб'єкти господарської діяльності у сфері поводження з відходами зобов'язані: 1) запобігати утворенню та зменшувати обсяги утворення відходів; 2) забезпечувати приймання та утилізацію використаних пакувальних матеріалів і тари, в яких знаходилася продукція цих підприємств, установ та організацій – суб'єктів господарської діяльності, або укладати угоди з відповідними організаціями на їх збирання та утилізацію; 3) визначити склад і властивості відходів, що утворюються, а також ступінь їх небезпечності для навколишнього природного середовища та здоров'я людини відповідно до нормативно-правових актів, які затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища; 4) на основі матеріально-сировинних балансів виробництва виявити і вести первинний облік кількості, типу і складу відходів, що утворюються, збираються, перевозяться, зберігаються, оброблюються, утилізуються, знешкоджуються та видаляються, і подавати щодо них статистичну звітність у встановленому

порядку; 5) забезпечувати повне збирання, належне зберігання та недопущення знищення і псування відходів, для утилізації яких в Україні існує відповідна технологія, що відповідає вимогам екологічної безпеки; 6) брати участь у будівництві об'єктів поводження з відходами; 7) здійснювати організаційні, науково-технічні та технологічні заходи для максимальної утилізації відходів, реалізації чи передачі їх іншим споживачам або підприємствам, установам та організаціям, що займаються збиранням, обробленням та утилізацією відходів, а також забезпечувати за власний рахунок екологічно обґрунтоване видалення тих відходів, що не підлягають утилізації; 8) не допускати змішування відходів, якщо це не передбачено наявною технологією та ускладнює поводження з відходами або не доведено, що така дія відповідає вимогам підвищення екологічної безпеки; 9) не допускати зберігання та видалення відходів у несанкціонованих місцях чи об'єктах; 10) здійснювати контроль за станом місць чи об'єктів розміщення власних відходів; 11) своєчасно в установленому порядку сплачувати екологічний податок, що справляється за розміщення відходів; 12) надавати місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, уповноваженим органам виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища інформацію про відходи та пов'язану з ними діяльність, у тому числі про випадки несанкціонованого попадання відходів у навколишнє природне середовище та вжиті щодо цього заходи; 13) призначати відповідальних осіб у сфері поводження з відходами; 14) забезпечувати розробку в установленому порядку та виконання планів організації роботи у сфері поводження з відходами; 15) відшкодовувати шкоду, заподіяну навколишньому природному середовищу, здоров'ю та майну громадян, підприємствам, установам та організаціям внаслідок порушення встановлених правил поводження з відходами, відповідно до законодавства України; 16) забезпечувати професійну підготовку, підвищення кваліфікації та проведення атестації фахівців у сфері поводження з відходами; 17) мати ліцензії на здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами або дозвіл на транскордонне перевезення небезпечних відходів; 18) мати погоджений із уповноваженими органами виконавчої влади план дій на випадок виникнення надзвичайної ситуації, пов'язаної із поводженням з небезпечними відходами; 19) передбачити під час укладення угод на поставку в Україну товарної продукції утилізацію чи вивезення з України використаних пакувальних матеріалів і тари; 20) здійснювати планування нового будівництва або реконструкції об'єкта поводження з відходами з дотриманням вимог про містобудування; 21) виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством, щодо запобігання забрудненню навколишнього природного середовища відходами [11].

Також необхідно звернути нашу увагу на те, що законодавство України у сфері поводження з відходами постійно розширює коло імперативних обов'язків, яких потрібно дотримуватися тим суб'єктам, які здійснюють господарську діяльність, а це своєю чергою підкреслює гостроту досліджуваної нами проблематики.

Таким чином, Закон України «Про відходи» від 5 березня 1998 року за № 187/9-ВР визначає правові засади виникнення, зміни та переходу права власності на відходи, суб'єктів цього права, правосуб'єктність власників щодо поводження з відходами, права і обов'язки суб'єктів у сфері поводження з відходами, включаючи відходи виробництва, повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування у цій сфері, питання функціонального управління, тобто державного обліку і паспортизації відходів, ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та їх утилізації, ведення реєстру місць видалення, моніторингу, інформаційного забезпечення, здійснення контролю і нагляду у цій сфері.

У системі законодавчого забезпечення поводження з відходами, їх утилізації та зменшення обсягів утворення чільне місце посідають законодавчі приписи щодо економіко-правових важелів регулювання, дотримання системи вимог щодо запобігання або зменшення утворення відходів, екологічно безпечного поводження з ними, підстави юридичної відповідальності за правопорушення у сфері поводження з відходами та міжнародної співпраці у зазначеній сфері, які певною мірою забезпечують реалізацію Загальнодержавної програми поводження із токсичними відходами. Основні напрями державної політики у сфері поводження з відходами можна класифікувати за такими групами та класифікаційними показниками.

По-перше, у сфері забезпечення екологічної безпеки такими імперативними нормами є: 1) дотримання правил екологічної безпеки у разі поводження з відходами, забезпечення повного збирання і своєчасного їх знищення та видалення; 2) зменшення небезпечності відходів, зведення до мінімуму їх утворення; 3) забезпечення безпечного видалення відходів, що не підлягають утилізації, шляхом розроблення відповідних технологій, екологічно безпечних методів та засобів поводження з ними.

По-друге, у сфері ефективного використання відходів та матеріально-сировинних ресурсів: 1) забезпечення комплексного використання матеріально-сировинних ресурсів; 2) сприяння максимально можливій утилізації відходів шляхом прямого, повторного чи альтернативного використання ресурсно-цінних відходів; 3) здійснення комплексу науково-технічних та моніторингових досліджень для виявлення і визначення ресурсної цінності відходів з метою їх ефективного використання.

По-третє, у сфері організаційного, технологічного, матеріального і функціонального забезпечення запобігання небезпечного впливу відходів на довкілля і здоров'я людей: 1) обов'язковий облік відходів на основі їх класифікації та паспортизації; 2) сприяння створенню об'єктів поводження з відходами; 3) організація контролю за місцями чи об'єктами розміщення відходів для запобігання шкідливого їх впливу на довкілля і здоров'я людей; 4) забезпечення соціального захисту працюючих у сфері поводження з відходами.

Визначаючи зміст охорони земель, Земельний кодекс України передбачає її складником захист земель від забруднення відходами виробництва, а серед завдань землеустрою окремо виділяє захист земель від забруднення відходами виробництва, хімічними речовинами та інших видів їх деградації. Так, Закон України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 року містить у ст. 46 окремі приписи щодо охорони земель і ґрунтів від забруднення відходами, який покладає обов'язки на суб'єктів господарської діяльності, пов'язаної зі зберіганням, обробленням, утилізацією, видаленням, знешкодженням і захороненням відходів щодо:

1) виконання заходів із запобігання або зменшення обсягів їх утворення та екологічно безпечного з ними поводження;

2) максимального збереження ґрунтового покриву на основі оптимального територіального розміщення об'єктів поводження з відходами;

3) зняття родючого шару ґрунту, його збереження і використання в процесі рекультивативних місць розташування відходів, покращення малопродуктивних земель та благоустрою населених пунктів;

4) запобігання негативному впливу об'єктів поводження з відходами, що використовуються для їх збирання, зберігання, оброблення, утилізації,

видалення, знешкодження та захоронення на прилеглих територіях з обов'язковим проведенням рекультивативних земель після ліквідації цих об'єктів [12].

Висновки. Небезпечна діяльність, як правило, носить господарсько-економічний характер, оскільки вона частіше за все здійснюється у сфері промислового товарного виробництва та надання послуг. Джерела небезпеки найчастіше використовуються як засоби виробництва товарів та їх реалізації, виконання робіт та надання послуг, а отже, в таких випадках є ознаки підвищення небезпечної діяльності, що закріплені у ст. 1 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 року за № 222-VIII [13]. Майже всі види діяльності, що створюють небезпеку для земельних ресурсів, підлягають ліцензуванню відповідно до Закону України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18 січня 2001 року № 2245-III. Якщо держава дає дозвіл на здійснення такого роду діяльності, то вона не може бути неправомірною. Відповідно, правомірною має бути і мета такої діяльності, при цьому під правомірною метою ми розуміємо неспрямованість цієї діяльності на заподіяння шкоди земельним ресурсам [14].

Таким чином, зміст прав та обов'язків суб'єктів у сфері охорони земель допомагає визначити зміст правового статусу цих суб'єктів. Він складається з правомочностей, які залежать як від правового статусу суб'єкта взагалі, так і виду здійснюваної ним діяльності, особливостей земельної ділянки та обстановки, в якій діє цей суб'єкт. При цьому слід зазначити, що для повного уявлення правового статусу суб'єкта в цій сфері необхідно розглядати питання про зміст правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами, основні функції цієї охорони та, зокрема, контроль та юридичну відповідальність у сфері охорони земель від забруднення.

Список використаних джерел:

1. Неверов А.В. Экологический императив экономики устойчивого развития. URL: http://www.bseu.by:8080/bitstream/edoc/66758/1/A.V._Neverov_7.pdf (дата звернення: 05.09.2021).
2. Колесников Ю.Ю. Экологический императив: духовно-парадигматический дискурс : дис. ... канд. философ. наук : 09.00.11. Северо-Кавказ. гос. техн. у-нт. Ставрополь, 2006, 170 с.
3. Мунтян В.Л. Правовые проблемы рационального природопользования : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.06. Нац. юрид. ун-т им. Ярослава Мудрого. Харьков, 1975. 49 с.
4. Колбасов О.С. Социализм и охрана окружающей среды. Право и управление в странах-членах СЭВ : учебное пособие. Москва : Юридическая литература, 1979. 392 с.
5. Кобецька Н.Р. Екологічні права громадян України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка. Львів. 174 с.
6. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р. Відповідає офіційному тексту. Харків : Право, 2016. 82 с.
7. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. База даних «Законодавство України». / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 04.09.2021).
8. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4, ст. 27.
9. Каракаш И.И. Право собственности на землю и право землепользования в Украине : научно-практическое пособие. Киев : Истина, 2004. С. 80–102.
10. Стан сфери поводження з побутовими відходами за 2020 рік. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zhkh/terretory/stan-sfery-povodzhennya-z-pobutovymy-vidhodamy-v-ukrayini-za-2020-rik-2/>.

11. Про відходи : Закон України від 5 березня 1998 р. № 187/98-ВР. *База даних «Законодавство України»*. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 04.09.2021).
12. Про охорону земель : Закон України від 19 червня 2003 року № 962-IV. *База даних «Законодавство України»*. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text> (дата звернення: 04.09.2021).
13. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 2 березня 2015 року за № 222-VIII. *База даних «Законодавство України»*. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 04.09.2021).
14. Про об'єкти підвищеної небезпеки : Закон України від 18 січня 2001 року № 2245-III. *База даних «Законодавство України»*. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-14#Text> (дата звернення: 04.09.2021).
15. Костицький В.В. Міжнародно-правовий етичний імператив як основа теоретико-методологічного забезпечення розвитку екологічного права. *Право України*. 2011. № 2. С. 20–33.
16. Костицький В.В. Найкраще, що є у Бога на Землі (Екологічне право та школа екологічного права професора Ю.С. Шемшученка). *Держава і право у світлі сучасної юридичної думки* : збірник наукових праць на пошану Юрія Сергійовича Шемшученка. До 75-річчя від дня народження. Київ : Видавництво «Юридична думка», 2010. С. 370–377.